

EWELINA MANIA, JOANNA WERAKSA, RENATA WOŹNIAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Katedra Religioznawstwa i Badań Porównawczych
e-mail: joanna.weraksa@gmail.com,
renata.d.wozniak@gmail.com, e-mail: ewelina.mania87@gmail.com

---

Status doświadczenia zdobywanego w ruchu Odnowy w Duchu Świętym

Abstract. *The focus of our reflection upon the results of the study of a group of individuals participating in the services of the Catholic Charismatic Renewal is to pose the question of the status of the experience in which they participate. Is it close to the mystical experience as described by William James? Does it comply with the conditions of the inexpressibility of the cognitive capacity, as well as of the inconstancy and passivity? In connection to these questions we would like to consider the ways in which the experience of the Holy Spirit unravels the Mystery, and how this experience is being described. What is important as well is the reflection on the consequences of the experience acquired through the Catholic Charismatic Renewal – whether this experience causes people to move from the official model of religiosity to the subjective religiosity or the other way round.*

Keywords: *mystical experience, experience of the Holy Spirit, subjective religiosity, objective religiosity*

Grupy Odnowy w Duchu Świętym działające przy parafiach kościołów katolickich określane są także jako Katolickie Odnowy Charyzmatyczne. Charyzmatyczność jest cechą przypisywaną zarówno pojedynczemu wiernemu, który nabywa ją wraz z chrztem i udoskonala poprzez kolejne sakramenty, jak i Kościołowi postrzeganemu jako wspólnota wiernych. Charyzmatyczność w sakramencie oznacza świętość rejestrowaną przez jednostkę jako obecność „czegoś zupełnie innego”, czemu towarzyszą przeżycia o charakterze emocjonalnym i intelektualnym. Okre-

ślając cel uczestnictwa w Odnowie Charyzmatycznej, warto zwrócić uwagę na to, że chociaż Duch Święty jest już w danej osobie, może stać się w niej obecny w sposób nowy i decydujący. Religijność wcześniej budowana poprzez nadawanie znaczeń religijnych, zapośredniczonych przez rodziców, bliskich czy instytucje, teraz ma szansę zmienić się w indywidualne doświadczenie religijne, które stanie się punktem wyjścia samodzielnego budowania dojrzałego poczucia religijnego. Doświadczenie obecności i działania Ducha Świętego podczas nabożeństw Odnowy w Duchu Świętym ma charakter intensywnego przeżycia, przebudzenia i jest ukierunkowane na trwałą i radykalną przemianę postawy religijnej, stąd uzasadnione jest pytanie o jego status i konsekwencje dla rozwoju religijności.

Poniższa analiza wyników przeprowadzonych badań ma przynieść refleksję na temat charakteru doświadczeń uczestników nabożeństw, którymi są w większości ludzie młodzi. To, co szczególnie interesujące, to relacje pomiędzy doświadczeniem religijnym a rozwojem osobowości, zwłaszcza w odniesieniu do czynników emocjonalnych i intelektualnych osób w wieku dojrzewania. Na ile intensywność doświadczenia religijnego jest zdeterminowana przez zmiany w strukturze układu nerwowego spowodowane okresem dojrzewania? Równie istotna jest odpowiedź na pytanie o możliwość modelowania doświadczenia religijnego przez wpływ charyzmatycznych kapłanów i prowadzących oraz innych członków grup Odnowy, a zatem o granice subiektywności przeżycia. W szerszym kontekście odpowiada to problemowi ujmowania (opisu, kategoryzacji) doświadczeń religijnych. W związku z tym czy możliwa jest systematyka doświadczenia religijnego? Czy o uznaniu kogoś za mistyka decyduje aspekt teologiczny, czas i tradycja? Do XX wieku przedmiotem analizy doświadczenia religijnego były relacje mistyków. Obecnie dzięki psychologii (zwłaszcza w odniesieniu do rozwoju osobowości, psychoanalitycznych źródeł lęku) oraz badaniom nad neuronalnym wyposażeniem człowieka i teorią umysłu analiza ta uzupełnia fenomenologiczny opis *sacrum* (Rudolf Otto, Gerardus van der Leeuw, Geo Widengren) i sposób jego doświadczenia (William James) o predyspozycje doświadczającego.

Grupa badawcza składała się z losowo wybranych 60 osób – 43 kobiet i 17 mężczyzn w przedziale wiekowym 15–29 lat. W badaniach wykorzystano kwestionariusz ankiety zawierający 55 pytań o charakterze zamkniętym i otwartym, łączący elementy testu, skali postaw wobec religii, obiektów religijnych, przekonań i wymiarów religijności. Część pytań zamkniętych dotyczyła relacji z otoczeniem pozareligijnym zarówno sprzed, jak i po przystąpieniu do ruchu Odnowy w Duchu Świętym. Skala postaw pozwoliła na uzyskanie informacji o tym, w jaki sposób badani ustosunkowywali się do twierdzeń odnoszących się do wiedzy wchodzącej w skład doktryny, moralności, kultu, organizacji (pytania o częstotliwość praktyk grupowych, indywidualnych, charakter modlitwy, stosunek do religijności środowiska). Z kolei wskazanie spośród twierdzeń reprezentatywnych dla różnych etapów rozwoju religijności takich, które dzielają, pozwoliło uzyskać wiedzę o tym, na

ile religijność badanych jest uwarunkowana wiedzą przekazywaną przez rodziców, organizacje, a na ile stanowi efekt refleksji na podstawie własnych doświadczeń. Zastosowano również pytania typu Q-sort, wykorzystywane powszechnie do badań nad pojęciem Ja¹. W przypadku naszych badań odpowiedzi, czyli jednozdaniowe wypowiedzi, przyniosły wiedzę na temat wiązania pojęcia kryzysu i sposobu jego łagodzenia z treściami religijnymi, a także języka (metafory, antropomorfizacje), jakim opisywane są Osoby Trójcy Świętej.

Uzyskane wyniki tworzą obraz religijności, czyli stosunku do organizacji oraz indywidualnych praktyk sprzed i po przystąpieniu do ruchu Odnowy w Duchu Świętym. Przedmiotem zainteresowania była także perspektywa pozareligijna, czyli relacje z otoczeniem, motywy, jakie zadecydowały o przystąpieniu. Jak były opisywane przeżycia z nabożeństw, jakiego języka używano do ich interpretacji – czy sakrament był definiowany jako widzialny znak niewidzialnej łaski, czy może przy użyciu słów: moc, siła, opieka? Pytania dotyczyły także relacji, praktyk i wartości, które pojawiły się w okresie dwóch, trzech lat.

Poniższe dane liczbowe wskazują na motywy, które skłoniły respondentów do przystąpienia do grup Odnowy w Duchu Świętym. Decydującą rolę odgrywał czynnik zdobywania doświadczeń (religijnych – „pogłębienie wiary, zbliżenie się do transcendencji”: 31, pozareligijnych – „budowanie wiedzy o sobie”: 22), do pozostałych należały chęć nawiązania nowych znajomości (5) i rozwiązanie problemu (2). Źródło wiedzy o grupach Odnowy stanowiło przeważnie rodzeństwo i znajomi, którzy byli jej uczestnikami, rzadziej parafie, szkoły. Brak poszukiwania wiedzy w prasie, książkach czy w Internecie pozwala przypuszczać, że uczestnictwo młodych ludzi w grupach religijnych jest elementem socjalizacji religijnej w obrębie rodziny, w której subiektywne wybory są poprzedzone przyjęciem sposobu postępowania innych znaczących dorosłych, którzy z czasem zamieniani są na autorytety pozarodzinne i grupy rówieśnicze. W ten sposób następuje przejście od etapu religijności autorytatywnej do budowania własnej autonomii.

Czesław Walesa definiuje etap religijności autonomicznej jako czas uaktywnienia się niezależności intelektualnej, moralnej i religijnej. Nastolatek skłonny jest do przyjmowania sprzecznych postaw wynikających z silnych emocji, często pojawia się poczucie zagubienia i dezorientacji nawet w odniesieniu do własnych przeżyć i ich interpretacji. Wypracowywane są wtedy poglądy religijne dotyczące przede wszystkim moralności, a praktyki stają się coraz bardziej świadome i dobrowolne². Respondenci, poproszeni o wskazanie odpowiedzi dotyczących sposobu wyobrażania sobie Boga, obowiązków moralnych, kwestii zbawienia, jakie odpowiadały ich światopoglądowi sprzed przystąpienia, wybierali twierdzenia opisujące Boga

¹ H. Grzymała-Moszczyńska, P. Socha, H. Domagała, *Psychologia religii*, Wyd. UJ, Kraków 1984.

² Cz. Walesa, *Psychologiczna analiza rozwoju osobowości człowieka*, w: Z. Chlewiński (red.), *Psychologia religii*, TN KUL, Lublin 1982, s. 151.

jako dobrego ojca (37) wspomaganego przez anioły, których zadaniem jest opieka (42), postawy moralne nie były istotne dla badanych (11), nie mieli wątpliwości, że każdy grzech może być odpuszczony. Dopiero po uświadomieniu sobie współwystępowania wielu religii, konfliktów moralnych i zła niezależnego od ludzkiej woli pojawiło się w nich poczucie zagubienia, które doprowadziło do wypracowania nowej postawy wobec otoczenia. Pojęcie Boga Ojca zostało zastąpione w większości przypadków wyobrażeniem surowego sędziego. Zaostrzyły się kryteria oceny postępowania zarówno w odniesieniu do otoczenia, jak i do własnej osoby.

Pojęcie Ja ulega ciągłym przeobrażeniom pod wpływem kryzysów wynikających z coraz to nowych doświadczeń, również tych religijnych. Amerykański psycholog Gordon Allport wskazuje na okres dojrzewania człowieka jako czas nawrócenia albo odrzucenia wiary. Moment ten, określany mianem „dnia decyzji”, jest wykorzystywany przez ruch Odnowy Charyzmatycznej³. Nabożeństwom, w których uczestniczyły badane osoby, oprócz silnych przeżyć emocjonalnych związanych z doświadczeniem działania mocy, która była deklarowana jako doznanie Ducha Świętego, towarzyszyło wzbudzanie potrzeby kierowania się tradycyjną religijnością. Przez kontekst, w jakim ten komunikat był przekazywany (stan pobudzenia emocjonalnego uczestników, autorytet i charyzmatyczność kapłanów oraz prowadzących grupę Odnowy), zwiększyła się częstotliwość przystępowania do sakramentu pokuty i Eucharystii. 48 badanych odpowiedziało, że brak możliwości kierowania się tradycyjną religijnością powodował u nich poczucie winy. W przypadku innych grup dotyczyło to sposobu uczestnictwa, przedmiotu zainteresowań, sposobu radzenia sobie z opadającymi po nabożeństwie emocjami, pogłębiającymi uczucie pustki, definiowania kryzysu.

Inni znaczący byli dobierani spośród osób z otoczenia religijnego. Wskazywano na: znajomych z Odnowy, prowadzących Odnowę oraz innych duchownych. Można zauważyć zamknięcie się na chęć uczestnictwa w grupach innych niż te, które w swoim działaniu wskazują na wartości religijne. Badani deklarują przynależność do takich grup, jak: Wspólnota Taizé, SNE Wspólnota św. Barnaby, Ruch Światło-Życie oraz Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, schola, grupy biblijne. Ponadto jedynymi środkami rozwiązującymi problemy są dla nich praktyki religijne. Nowe zainteresowania dotyczyły zajęć, o których dyskutowano w grupach Odnowy poza spotkaniami, a były to przede wszystkim aktywność artystyczna i sport (biegi, wędrówki górskie). Doświadczenie religijne starano się przedłużyć poprzez częstszą modlitwę (43), przyjmowanie sakramentów (30), uczestnictwo w podobnych spotkaniach grup (17). Spadku emocji nie starano się rekompensować stosowaniem środków psychoaktywnych lub udziałem w innych pozareligijnych praktykach, np. treningach oddychania.

³ G. Allport, *Osobowość i religia*, tłum. H. Bartoszewicz i in., Pax, Warszawa 1988, ss. 123–126.

William James podkreśla rolę modlitwy jako metodycznego wznoszenia się duszy ku Bogu w praktykach mistyków:

[...] przez praktykowanie modlitwy głębokiej można osiągnąć wyższy poziom doświadczenia mistycznego. Celem modlitwy głębokiej jest oderwanie umysłu od wszystkich innych wrażeń zewnętrznych, ponieważ przeszkadzają one w skupieniu się na rzeczach idealnych⁴.

Z przeprowadzonych przez nas obserwacji wynika, że modlitwa nie służy zacieśnianiu relacji z Bogiem. Życzeniowy charakter modlitwy po przystąpieniu do ruchu Odnowy w Duchu Świętym okazał się większy (z 29 wzrósł do 44), co świadczy o tym, że członkowie grupy charyzmatycznej skupiają się na sprawach zewnętrznych, ponieważ ich modlitwa zawierała prośby, a nawet elementy myślenia magicznego („zrobię to, jeśli Ty spełnisz tamto”).

Przy opisie samego doświadczenia wszyscy mieli trudności z doбором słów do interpretacji przeżyć. Najczęściej pojawiały się pojęcia świadomości: „obecności” (21), „działania mocy” (26), „wyrwania z czasu” (17), „ustanie istnienia świata” (14). Stałym elementem były opisy wrażeń zmysłowych: „ciepło”, „jasność”, „przejrzystość”, wyrażonych w następujący sposób: „poczułam”, „przenikało mnie”, „otaczało mnie”. Były transcendentne w doświadczeniu były opisywane przy użyciu określeń: „opiekun”, „ojciec”, „przyjaciel”, „wybawiciel”, a ich działanie jako: „dotknięcie”, „spłynięcie”, „opieka”, „pomoc”. Użyte sformułowania prezentują osoby doświadczające takich przeżyć jako stronę bierną, zdarzyły się też pojedyncze przypadki glosolali (3). Biorąc pod uwagę kryteria zaproponowane przez Williama Jamesa, takie jak niewyraźność i bierność, można wysnuć wniosek, że badani byli bliscy doświadczeń mistycznych. Bardziej złożona jest analiza dwóch pozostałych cech: wartości poznawczej wiedzy płynącej z doświadczenia (czyli deklaracja wgłębienia się w prawdę, rozjaśnienie tajemnic, objawienie) i nietrwałości odnoszącej się do czasu trwania doświadczenia⁵.

Z przeprowadzonych badań wynika, że emocje, jakie przeżywali badani, były dla nich równie istotne co treść doświadczenia. Doznawanie radości, zanikanie smutku, doświadczanie przejścia od ekstremalnego lęku do szczęścia stanowiły najczęstszy powód systematycznego udziału uczestnika w spotkaniach grupy. 44 na 60 badanych płakało, co było spowodowane wzruszeniem (31) bądź przerażeniem (13). James pisze:

[...] przeżycia wzruszeniowe, szczególnie wypadki gwałtowne, mają nadzwyczajną zdolność przyspieszania przegrupowań duchowych. Wszyscy znają tę gwałtowność i wybuchowość, z którą opanować nas może miłość, zazdrość, poczucie winy, strach, wyrzuty sumienia lub gniew. Nadzieja, szczęśliwość, poczucie własnego bezpieczeń-

⁴ W. James, *Doświadczenie religijne*, tłum. J. Hempel, Książka i Wiedza, Warszawa 1958, ss. 368–369.

⁵ *Ibidem*, ss. 345–346.

stwa, decyzje – mogą ujawniać się nie mniej wybuchowo. A po takich wybuchach wzruszeniowych rzadko kiedy pozostaje wszystko po dawnemu⁶.

Badane osoby potwierdziły, że za względu na silne wzruszenie czuły większą potrzebę sprostania zadaniom stawianym przez organizację religijną niż w sytuacji uspokojenia.

G. Allport twierdzi, że religijność autonomiczna jest tylko etapem na drodze do uzyskania dojrzałego poczucia religijnego definiowanego jako: „wytworzona dzięki doświadczeniu dyspozycja do przychylnego reagowania w pewien nawykowy sposób na konceptualne przedmioty i zasady, które dana jednostka uważa za najważniejsze w swoim życiu i za mające związek z tym, co ona uważa za stałe bądź centralne w naturze świata”. Można zatem stwierdzić, że uczestnictwo w ruchu Odnowy Charyzmatycznej podtrzymuje jednostkę na etapie religijności autonomicznej nawet po 20. roku życia, kiedy rodzi się krytyczne myślenie o wiedzy, jaką jednostka zdobyła do tej pory⁷. Miarą dojrzałości religijnej staje się umiejętność rezygnacji z traktowania relacji z Bogiem w kategoriach myślenia magicznego. Jak twierdzi G. Allport, im dojrzałą religijnością charakteryzuje się jednostka, tym bardziej zintegrowaną strukturę sensów będzie tworzyć⁸.

Mimo deklarowania przez badanych doświadczenia *sacrum*, nie ma ono charakteru mistycznego. W teoretycznych ujęciach zagadnienia mistycyzmu jest ono określane jako zwieńczenie religijności. Jest to rodzaj mistrzostwa, geniuszu, na który składają się doświadczenia całego życia. Oznacza ono jedynie kolejny szczebel na drabinie religijnej doskonałości, a jej wierzchołek – który James Fowler nazywa wiarą uniwersalizującą – dostępny jest niewielu osobom. Uczestnicy ruchu Odnowy w Duchu Świętym są na etapie wiary syntetyczno-konwencjonalnej (czyli umownego okresu pomiędzy 12. a 20. rokiem życia) i traktują wiarę jako narzędzie porządkowania świata, podczas gdy mistycy czynią z wiary jego treść. Nie można wykluczyć, że nastolatek doświadczy *sacrum* w sposób głęboki, jednak o jego mistycznym charakterze będzie można mówić dopiero przy uwzględnieniu szerszego kontekstu. Wpływ prowadzących ruch Odnowy (zwłaszcza kreowanie obrazu świata jako miejsca walki dobra ze złem i wymaganie włączenia się w tę walkę) sprzyja powrotowi takich elementów etapu religijności autorytatywnej, jak: uzależnienie swojego zachowania od woli autorytetu, przyjmowanie radykalnych postaw, egocentryczne nastawienie do rzeczywistości, traktowanie wiary jako źródła kar i nagród.

⁶ Ibidem, s. 182.

⁷ G. Allport, *Osobowość i religia*, s. 108.

⁸ Ibidem, s. 112.